

RENTY A RENTOVNÍ LISTINY V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

Zdeněk Šimeček

V Českých Budějovicích neprobíhal vývoj rent shodně s vývojem v jiných českých městech. Působila tu v době předhusitské samostatná politika rady v otázkách vnitřní politiky¹ a po vítězství husitského revolučního hnutí ve větší části země skutečnost, že Budějovice zůstaly na straně královské.²

Také prameny k poznání vývoje rent se v Českých Budějovicích liší od poměrů obvyklých v Čechách. Převažujícím historickým pramenem nejsou vklady do městských knih, ale pergamenové listiny.³ Rentovní listiny tvoří jedinečný celek, který nemá v českých městech obdoby. Přesto je však dosavadní historické zpracování neuspokojivé. Vydavatel českobudějovického listináře, K. Köpl, nepostihl význam listin a zavedl na scestí všechno dosavadní bádání o nejstarší minulosti města a tím autory, kteří se dovolávali dokladů z Budějovic. Užívalo se totiž údajů v listinách uváděných pro dobu, k níž jsou datovány, ačkoliv ve většině případů jde o listiny obnovené.⁴

Ve studii, kterou předkládám, dokazuji obnovování rentovních listin. Na základě tohoto zjištění odnímá se několika stům listin, které se zachovaly v originále nebo alespoň ve výtahu, charakter listin doby Karla IV. a Václava IV., v jiných českých a moravských městech poměrně vzácných. Naproti tomu studie o dějinách města, jež vyjde ze zorného

¹ Byla umožněna tím, že od začátku devadesátých let 14. stol. zasedali v radě zástupci středních vrstev měšťanstva.

² O důsledcích pro vývoj městské správy srov. Z. Šimeček, Hejtmané v Českých Budějovicích. Příspěvek k dějinám úřadu podkomořského za válek husitských (Jihočeský sborník historický XXIV — 1955, str. 41 a n.).

³ Listinný materiál do r. 1391 vydal v r. 1901 K. Köpl v Urkundenbuch der Stadt Budweis in Böhmen, I. Bd. 1. Hälfte (1251—1391). Edici jako vzorný městský listinář hodnotil V. Horčíčka v Mitteilungen des Vereines f. Geschichte d. Deutschen in Böhmen XI. — 1902 (Literarische Beilage, str. 17—19), V. Novotný v ČČH VII — 1901, str. 244, J. Čelakovský v ČČM LXXV — 1901, str. 271—273 a W. Lippert v Mitteilungen aus der hist. Literatur XXXVII — 1909, str. 422—8. Z pera B. Bretholze o ní přinesl příznivou zprávu Neues Archiv der Gesellschaft f. ältere deutsche Geschichtskunde XXIX — 1904, str. 806.

⁴ Existence obnovených listin svědčí, jak důležité je diplomatické studium i listin pokročilého středověku. Nemohou se ho odříkat ani edice určené především historikům. Je jistě nedostatkem RBM, že bez poznámky otiskly k datu 25. V. 1360 českobudějovickou rentovní listinu, která vyjadřuje právní jednání z poloviny 15. stol. (RBM VII, 1953, č. 512).

úhlu takto daného, očistí nejstarší minulost Českých Budějovic od nesporných představ a umožní, aby se plněji pochopil vývoj hospodářského života a sociálních závislostí nejen ve 14. stol., ale i v období husitského revolučního hnutí a v období poválečném až do bouří strhnuvších se ve městě za vlády Jiřího z Poděbrad. Z většiny rentovních listin stane se totiž pramen prvé a zejména druhé třetiny 15. století, období to v dějinách Budějovic nesporně významného i dosud málo poznaného. Na tomto místě půjde mi ovšem pouze o důkaz, že obnovování rentovních listin, majíc základ v tom, že listiny plnily funkci cenného papíru, vyplynulo z místních podmínek a bylo právně utvrzeno rozhodnutím městské rady, která vůbec věnovala i dalšímu vývoji rent mimořádnou pozornost.⁵

*

Podobně jako v jiných městech i v Českých Budějovicích představovaly renty původně nadace k farnímu kostelu sv. Mikuláše a jeho oltářům, ke kapli sv. Jakuba při farním hřbitově, ke kostelu Panny Marie v dominikánském klášteře, ke kostelu sv. Prokopa na Starém městě a nadace, vzniklé za účely dobročinnými pro městský špitál, pro stížené malomocenstvím a na opatření sukna, lázní a jiných všelikých potřeb pro chudé. Méně rozsáhlou skupinu tvořily renty ve prospěch soukromých osob, zejména z řad městského patriciátu. V obou případech se věčné platy zajišťovaly na realitách ve městě, na předměstí a v šosovních vsích.⁶

Do r. 1466, kterýžto rok jest ve vývoji rent, jak ukáží, velmi důležitý, je známo na čtyři sta exemplářů městských rentovních listin v originále; ve vidimusech, transsumptech a erekčních knihách pražského arcibiskupství se jich zachovalo dalších několik desítek. A bylo jich vydáno ještě více. V knize věčných úroků, kam byly zaneseny všechny rentovní listiny, které měly platnost ke dni 25. prosinci 1466 a byly předloženy městské radě, je zapsáno ve výtazích na sto listin dnes neznámých. Na rozdíl od doby starší nacházely se již všechny rentovní listiny, které byly radě v r. 1466 podány, v majetku městského kostela, špitálu a rady. Žádná platná rentovní listina nezůstávala nadále v soukromých rukou.

⁵ Z hlediska diplomatického jsem na jedinečnost budějovických poměrů odborníky stručně upozornil v *Mitteilungen des Instituts f. österreichische Geschichtsforschung* LXVI — 1958, str. 102 a n.

⁶ O rentách se nalezne zmínka v každé příručce dějin soukromého práva. Tam je podáno i vymezení pojmu. Ze speciálních studií uvádím B. M e n d l, *Hospodářské a sociální poměry v městech Pražských v letech 1378 až 1434* (ČCH XXII a XXIII, 1916 a 1917), též *Z hospodářských dějin středověké Prahy* (Sborník příspěvků k dějinám hl. města Prahy V/2 — 1932), a nejnověji F. G r a u s, *Chudina městská v době předhusitské*, 1949. Uplatnil se v nich však pouze zřetel hospodářský. Z právněhistorických studií zaslouží jmenovat především J. G o b b e r s, *Die Erbleihe und ihr Verhältniss zum Rentenkauf im mittelalterlichen Köln des XII.—XIV. Jahrhunderts* (ZRG. Germ. Abt. IV — 1883), J. K e j ř, *Právní život v husitské Kutné Hoře*, 1958, E. L e i b e r, *Das kanonische Zinsverbot in deutschen Städten des Mittelalters*, 1926 a B. v. S t e m p e l l, *Die ewigen Renten und ihre Ablösung*, 1910; v obou posledních pracích je sebráno zákonodárství.

R. 1466 byly renty určené ke kostelu nejen v majetku farářově, ale také kaplanů, oltářníků, českých a německých kazatelů, maturistů a zpěváků na kůru. Zato jim bylo ve většině případů uloženo za povinnost, aby se podíleli na bohoslužebných obřadech, které se měly sloužit za spásu duší zbožných dárců. Kromě toho, že měšťané a obyvatelé města i vesnic předpláceli si mše a modlitby, pamatovali také na kostel. Renty darovali na zakoupení svícňů, svící, oleje k věčnému světlu, vína, na zřízení nových oltářů a opravu domů, v nichž bydleli kněží. Tím způsobem zaopatřovali i kostelní zřízence, kostelníka, dveřníky a zvoníky.⁷

Poměrně značné množství rent bylo v tom roce také v majetku městského špitálu. Dárce v nich obvykle zdůrazňoval, aby se peněz užilo k zaopatření nemocných a chudých. Často však přímo vymíňoval, aby z peněz byly opatřeny všelike potřeby, jako plátěné tkaniny na oděv nebo lože, otop, bílý a žitný chléb, maso a lázně. Pamatovalo se i na živobytí správce špitálu, který byl knězem a kaplanoval při kapli sv. Václava.⁸

V r. 1466 hodně rent vlastnila také městská rada. Z úroků opatřovala prostředky pro malomocné a chudé. Nejčastěji se chudí podělovali chlebem a sukrem, výjimečně se pamatovalo i na lázně.⁹

Naprosto však nelze povědět, že by všechny renty v Českých Budějovicích vyplynuly z touhy po spasení nebo lásky k bližnímu. To je teprve druhotným jejich znakem. Je známo, že v městském životě 14. a 15. stol. hrál nákup rent významnou hospodářskou úlohu. V německých městech vznikaly již ve 12. a 13. století jako prostředek k ukojení úvěru ve středověku trvale potřebného, neboť byl podvázán nedostatkem hotových peněz a církevními zákazy úrokování.¹⁰ Od úroku se renta lišila tím, že tkvěla na nemovitosti a bylo to tedy reálné břemeno. Každý vlastník reality bral na sebe povinnost platit ji, a nejen ten, kdo byl původním příjemcem kapitálu. Renta se šířila z toho důvodu, že poskytovala možnost kapitalizovat měšťanovo hlavní bohatství — nemovitosti, že snižo-

⁷ V knize věčných rent (měst. archiv, sign. D 92) jsou listiny pro kostel rozděleny do oddílů: 1. *litere ecclesie parochialis s. Nicolai et scholarium ad salve pro Corpore Christi*; 2. *litere domini plebani et predicatoris et vicariis*; 3. *litere sacristani*; 4. *litere b. virginis pro matura missa*; 5. *litere s. Fabiani et Sebastiani*; 6. *litere s. Cosme et Damiani*; 7. *litere s. Johannis Baptiste*; 8. *litere s. Philippi et Jacobi*; 9. *litere s. Crucis*; 10. *litere visitacionis s. Marie virginis*; 11. *litere s. Marie Magdalene*; 12. *litere omnium sanctorum*; 13. *litere s. Barbare virginis*; 14. *litere s. Trinitatis*; 15. *litere s. Petri et Pauli apostolorum*; 16. *litere s. Sigismundi*; 17. *litere s. Wenceslai*; 18. *litere s. apostolorum*; 19. *litere b. virginis in antiqua civitate*; 20. *litere s. Felicis et Adaucte, alias s. Dorothee*; 21. *litere s. Johannis et Pauli*; 22. *litere s. Jacobi in cimiterio*; 23. *litere s. Laurencii in cimiterio, alias Tendlerl*. Podobné je rozdělení listin v lib. mem. decanatus (měst. archiv, sign. D. 132). Nejsou však v ní již pochopitelně oddělení další, netýkající se kostela.

⁸ V knize věčných rent tvoří jedinou skupinu nadepsanou *litere hospitalis*.

⁹ V knize věčných rent se nacházejí ve třech odděleních: 1. *litere pro pannis pauperum et Nersichgern pro pannis pauperum*; 2. *litere Campneri pro pannis pauperum*; 3. *litere leprosum*.

¹⁰ Srov. B. M e n d l, Hospodářství a sociální poměry v městech Pražských v letech 1378 až 1434 (ČCH XXIII — 1917, str. 76).

vala míru obvyklou při úrocích a v neposlední řadě, že neodporovala ustanovením kanonického práva.¹¹ Renty obhajovali kanonisté a papež Martin V. otevřeně je prohlásil za dovolené, třebaže s výhradou, že jde o rentu reální, nikoliv personální a s podmínkou, že mohou být vykoupeny.¹² Původně k pojmu renty náležela i nezrušitelnost, jak je toho dokladem i obvyklý termín „census perpetuus“ nebo „ewiggeld“, dosvědčený též v Budějovicích.¹³

V Českých Budějovicích, podobně jako v německých městech, často se mohou jednotlivé renty odvodit z testamentů.¹⁴ Mluví se v posledním pořízení o darování renty, nejobvykleji na založení anniversaria. Renta se zavazuje na nemovitosti pořizovatelově nebo ještě častěji se kupuje renta váznoucí na realitách třetích osob.¹⁵ Přímo plánovitý nákup rent lze pozorovat v případech, kdy se v poslední vůli určuje, aby byl postaven a nadán nový oltář.¹⁶ Vznikla tak z většiny i ta část rent, které projevují souvislost s testamenty, koupí za hotové peníze.

Největšími uživateli úroků z rent stávali se ve městech duchovní. V Českých Budějovicích získával renty nejčastěji farář a kaplaní, pocházející z měšťanských rodin a v době předhusitské také převor a komunita dominikánského kláštera. Duchovní měli zřejmě ve městě nejvíce hotových peněz.¹⁷ Ale záhy si stálé rentovní platy zajišťovali také bohatí měšťané. Za života tím způsobem sledovali bezpracný zisk. Až na smrtelném loži mysli na darování rentovních platů za účely dobročin-

¹¹ Srov. E. Leiberl. c., str. 96. Nověji H. Reincke, Die Ablösung von Erbzins nach hamburgischem Recht (Hansische Geschichtsblätter 63 — 1938, str. 161 a n.).

¹² Srov. W. Endemann, Studien in der romanisch-kanonistischen Wirtschafts- und Rechtsleben bis gegen Ende des 17. Jahrhunderts, Bd. II — 1883, str. 111—112. Odpor k rentám a označení rent za lichvu nalezne se toliko u oprávců církve. U nás jako první prohlásil renty za lichvu Milič z Kroměříže. Srov. F. M. Bartoš, Milič a jeho škola v boji proti sociální metle velkoměsta (Jihočeský sborník historický XXI — 1952, str. 121).

¹³ O nezrušitelnosti renty srov. R. Schröder — E. v. Künssberg, Lehrbuch der deutschen Rechtsgeschichte, 1922⁶, str. 797. O výjimkách pramenících z hospodářských potřeb stol. 13. a 14., nikoliv však již 15., srov. F. Rörig, Kündigungsrecht des Rentners beim Rentenkauf? (ZRG. Germ. Abt. LVII — 1937, str. 452 a n.).

¹⁴ Srov. R. Bartsch, Seelgerätstiftung im 14. Jahrhundert (Festschrift für K. v. Amira, 1908, str. 1 a n.).

¹⁵ Neznamená to však, že by se zbožným odkazem bylo pamatováno v každé poslední vůli. Zanedbání té zvyklosti nikterak nepřivádělo pořízení k neplatnosti.

¹⁶ Dokladem jsou skupiny listin datovaných k jedinému dni a určené právě jen pro jistý oltář. Srov. např. Urkundenbuch č. 147, 148 a 149; 154, 155, 156 a 157. Historickou zprávu obsahuje listina arcibiskupského vikáře v záležitostech duchovních ze 7. května 1411 (měst. archiv č. 48), když se v ní praví, že koželuh Fridl dal osm kop gr. úroku „pro erigendo altari in honore s. Barbare, Appolonie et Justine... Testamentarii in Budweis emerunt [octo sexagenas grossorum census] et comparaverunt, prout in decem literis in pargameno scriptis ac sigillis magnis eiusdem civitatis rotundis... plenarie est expressum“.

¹⁷ Nejvíce rent kupoval farář. Následovali ho však i oltářníci, kaplan špitálu sv. Václava a příslušníci dominikánského kláštera. Z kaplanů shromáždili nejvíce rent Šimon Sweinitzer, Mikuláš Furman, Jan Martinův z Netolic a Mikuláš Winkler.

nými nebo náboženskými. Velmi často renty kupovaly vdovy.¹⁸ Rentu si koupil i měšťanský synek studující na pražské universitě.¹⁹ Konečně pro poznání finanční politiky městské rady jsou důležité renty, které kupovala obec. Podobný význam připadá ovšem i zprávám, které svědčí o zřizování věčných platů na obecních nemovitostech.²⁰

Renta se ve městech původně zakládala prohlášením na městském soudě.²¹ V Českých Budějovicích udržela se tato zvyklost po celý středověk.²² Prohlášení přednesla na soudě strana, buď měšťan nebo obyvatel nebo venkovan, která vlastnila nemovitost, jež se úrokem zatížila. Nebralo se přitom v úvahu, zda nemovitost byla již rentami přetížena.²³ Z hospodářských důvodů se někdy k založení úroku spojilo více osob. Nejčastěji společné prohlášení přednášeli otec a syn. Avšak nechybí ani doklady, že se za tím účelem dohodly osoby cizí navzájem. K zavázání renty potřebovali původci pouze souhlas nejbližších příbuzných.²⁴ Poživatel renty naopak musel vyslovit souhlas s přenesením věčného platu z jedné nemovitosti na druhou.²⁵

¹⁸ Bylo již v literatuře upozorněno, že vdovy po úspěšných kupcích braly peníze z obchodního podnikání a ukládaly je do zletilosti dětí do jistých rent. Srov. F. Rörig, Hans. Beiträge zur deutschen Wirtschaftsgeschichte, 1928, str. 132 a n.

¹⁹ Urkundenbuch č. 430. Renta byla určena „Wenceslao, studenti gymnasii Pragensis, quondam Nicolai curricularis nostri concivis nato“.

²⁰ Srov. např. doklady v nejstarší městské knize vedené od r. 1375 (měst. archiv, sign. D 1), f. 87 a 94r. Ve druhém zápise purkmistr a přísežní přiznávali: „... nos teneri et civitatem obligari in sexaginta sexagenas grossorum ad altare Sparnkessy bone memorie, quas cives de bonis ipsius Henslini Sparnkes super necessitate civitatis dudum receperunt, de quibus ipsa civitas tenet et debet censuare annis singulis sex sexagenas... quousque se civitas ab huiusmodi debito libertabit.“ Přísežní také opatrovali renty, které byly určeny pro chudé, pokud nebyl ustanoven jiný ochránce.

²¹ Z rozboru městských knih v Německu je patrné, že o rentách se zprvu jednalo toliko na soudech. Srov. L. M. B. Aubert, Beiträge zur Geschichte der deutschen Grundbücher (ZRG. Germ. Abt. XIV—1893, str. 33) a Kleeberg, Stadtschreiber und Stadtbücher in Mühlhausen i. Th. im 14.—16. Jahrhundert (Archiv f. Urkundenforschung II — 1909, str. 437). Ohlašování rentovních smluv se řídilo pravidly obvyklými při převodech nemovitostí. Srov. H. Planitz, Deutsches Privatrecht, 1948³, str. 91.

²² Srov. např. naraci v Urkundenbuch č. 154 a 156: „quod constitutus coram nobis in pleno et vigoroso consilio, ubi gesta quevis plenum robur sorciuntur...“ I v nejstarší městské knize se uplatňuje tato fráze na místě obvyklejšího „in bannito, legitimo (contestato) iudicio“ nebo „inter quatuor judicialia scampna“ (f. 7r, 15, 68, 79). Na totožnost lze usuzovat zejména ze stylisace: „scabinis premissis in pleno consilio et contestato iudicio presidentibus“ (f. 91). Jsem přesvědčen, že ve všech případech jde o zahájený soud.

²³ Lze zjistit, že zejména někteří jednotlivci zadlužili v nouzi majetek. Jakmile takovou přetíženou realitu koupil nový majitel, snažil se obvykle břemena opět snížit.

²⁴ Formule obsahující konsens stereotypně zní: „XY recognovit et fassus est bona sua voluntate parique uxoris sue omnium heredum et amicorum suorum consilio et assensu... vendidisse.“ V Českých Budějovicích není dosvědčeno, že by se zatížením musel projevit výslovný souhlas pán města, jako tomu bylo ve Vídni. Srov. A. Winiarz, Erbleihe und Rentenkauf in Oesterreich ob und unter der Enns im Mittelalter (Gierke's Untersuchungen zur deutschen Staats- und Rechtsgeschichte LXXX — 1906), str. 26 a n. Podobně I. Luntz, Die allgemeine Entwicklung der Wiener Privaturkunde bis zum Jahre 1360 (Abhandlungen zur Geschichte und Quellenkunde der Stadt Wien, I—II, 1917, str. 37 a n.).

²⁵ Srov. doklady v nejstarší městské knize, f. 45 a 102.

Podmínky, které si strany při zavázání renty vymínily, mohly se doplňovat všelikými ustanoveními. Renta se např. zavazovala určitému duchovnímu jen dočasně a po jeho smrti měla připadnout ke kostelu. Jindy se určovalo, že úrok má vdova pobírat jen za svého života, kdežto po smrti spadne úrok ke špitálu. Podle některých ustanovení se měla renta platit faráři nebo kaplanům jenom potud, pokud vykonávali povinnosti, které dárce nebo prodávající listinou vymínil. V opačném případě mělo se renty dostat tomu, kdo bude závazky ochotně plnit. Myslílo se přitom zejména na příslušníky dominikánského kláštera.

Všechny renty ve městě byly splatné ke dvěma ročním termínům. Nejobvykleji se platily na sv. Havla a sv. Jiří a jen výjimečně byly položeny termíny jiné.²⁶

V Českých Budějovicích se nejpozději na počátku 15. stol. také ujal názor, že renty je možné vykupovat.²⁷ Platilo až do 16. stol., že renta se vykupuje desetinásobkem.²⁸ Teprve v 17. a na počátku 18. stol., kdy došlo k vykoupení posledních středověkých rent, vcelku již výjimečných, projevuje se nejednotnost výkupní ceny. Kolísala od sedminásobku po padesátinásobek.²⁹ Nejčastěji se však zatížení nemovitosti rentou rušilo tím, že se věčný plat přenesl na jinou nemovitost. V rentovních listinách se zdůrazňovalo, že náhradní renta musí mít stejnou hodnotu. Nestanovilo se však v městských listinách zvláště, že renta se nesmí vykoupit úrokem zajištěným mimo městský obvod. Takové podmínky se naopak naleznou v rentovních listinách, které vydávali ve prospěch městského kostela na zemském právu okolní feudálové. Farář si v těch případech jako kupující vyhrazoval, že prodávající nesmí v žádném případě rentu zavázat na nemovitosti vzdálené více než jednu, nanejvýše však dvě míle od Českých Budějovic.³⁰

*

Naznačil jsem stručně vývoj rent v Českých Budějovicích. V dalším půjde o to diplomatickým rozborem pramenů, především rentovních listin, přispět k jeho prohloubení.

²⁶ Úroky se někdy platily o Letnicích a o sv. Tomáši. Srov. Urkundenbuch č. 154 a 155.

²⁷ V mandátu Václava IV. z r. 1406 se přikazovalo, aby měšťanům a obyvatelům nebylo bráněno ve vykupování rent, složí-li desetinásobek hodnoty úroku. Panovník také určil, že odmítne-li majitel renty peníze přijmout, má být výkupní částka uložena na radnici a rada se má postarat o dohodu mezi oběma stranami.

²⁸ Z tohoto pravidla, obvyklého i v městech německých, jsou jen ojedinělé výjimky. V nejstarší městské knize, f. 73r se např. činí zmínka o rentě ve výši půl kopy gr. ročně, která byla prodána za šest kop gr.

²⁹ V knize úroků a nadací ke kostelu sv. Mikuláše (měst. archiv, sign. D 113) jsou převedeny úroky z rent na měnu krejcarovou. Třicetigrošový plat, obvyklý ve 14. stol., činil v 17. stol. 35 krejcarů. Úroky kdysi ve výši jedné kopy se cenily na jeden zlatý a deset krejcarů. Ze záznamů v knize vyplývá, že čtyřicetipětí krejcarový úrok byl v r. 1674 vykoupěn za 15 zlatých, kdežto třicetipětí krejcarový plat se vykupoval v r. 1732 již třicetí zlatými.

³⁰ Srov. např. listinu Petra z Doudleb z 27. VI. 1412 (Archiv Národního musea — perg.).

První renta je v Budějovicích doložena k r. 1312.³¹ Založil ji Přibík z Pořešína nepochybně listinou pod vlastní pečeti.³² Nejstarší městskou rentovní listinou daroval r. 1347 rychtář Mikuláš Klaric faráři kostela sv. Mikuláše úrok ve výši jedné kopy grošů.³³ Listina nese zřejmé stopy počátků. Teprve v listině, datované k 25. květnu 1360 objevuje se detailně vyvinutý úroční formulář, platný po celé století.³⁴ Jde však o listinu později obnovenou a nelze určit, měla-li jej už listina zakládající věčný plat, která byla k tomu datu vydána.³⁵ Nejstarší listina zakládající rentu je známa až k 18. červenci 1367.³⁶ Zanedlouho potom lze u úřadu městského notáře již prokázat formulářovou pomůcku. Umožnila v sedmdesátých letech 14. stol. zavést při sepsání stereotypnost do všech důsledků. Za vzorec byla zvolena listina, nesoucí datování k r. 1371.³⁷ V těch letech také došlo k rozmnožení rent, předtím nebývalému.

Od r. 1375 lze růst rent sledovat v zápisech nejstarší městské knihy a v rentovních listinách. Přece však lze povědět, že zůstalo pravidlem, aby na právní jednání, kterým se zakládala nebo obnovovala renta na určité nemovitosti, byla vydána pergamenová listina. Vždy byla sepsána v latinském jazyku a téměř pravidelně ověřena velkou městskou pečeti.³⁸ Byla na městském právu listinou veřejnou³⁹ a úplně vytlačila soukromou listinu obvyklou v německých městech.⁴⁰ Měla vyhraněný formulář i pevnou formu.⁴¹ Její vážnost se uplatnila i při vydávání rentovních listin okolních feudálů.⁴²

³¹ Urkundenbuch č. 30. — Také v ostatních českých městech se renty objevily teprve ve 14. stol.

³² Listina se nezachovala. O jejím vydání však nelze pochybovat.

³³ Urkundenbuch č. 73.

³⁴ Urkundenbuch č. 111.

³⁵ Že listina zakládající rentu nesporně sloužila za předlohu obnovené listině, lze totiž prokázat teprve od chvíle, kdy listina zakládající rentu měla pevný formulář. Nezachovala se žádná obnovená listina se stylisací, která nasvědčuje počátkům.

³⁶ Urkundenbuch č. 140.

³⁷ K. Köppl otiskl vzorec v Urkundenbuch č. 165 podle textu v knize věčných rent, f. I. Je datován 30. dubna 1371. Do knihy byl však vložen ještě vzorec další. Stala se jím v úplnosti opsaná rentovní listina z 6. II. 1394 (f. 1r). Oba vzorce se liší jen nepatrně, uplatňující individuální stylistické návyky.

³⁸ Výjimkou jsou listiny z 3. I. 1403 (měst. archiv č. V — 78), 7. X. 1408 (měst. archiv č. VII — 42) a 12. X. 1411 (měst. archiv č. VII — 49).

³⁹ Mezi soukromé listiny náleží toliko rentovní listina řezníka Václava Knolla z 23. IV. 1434 (měst. archiv č. 35) a Jana řečeného Vlk z 20. I. 1438 (měst. archiv č. 36). Obě vznikly v období, kdy se v jiných oborech začala v Českých Budějovicích silně uplatňovat soukromá listina. Neudržely se však a v rentovních listinách nadále měla místo jen listina veřejná.

⁴⁰ V německých městech byly kromě veřejných listin (získaly převahu např. ve Štrasburku) obvyklé i rentovní listiny soukromé. Srov. pro Mnichov P. Rehme, Geschichte des Münchener Grundbuches (Festgabe f. H. Fitting, 1903, str. 57 a n.) a pro Vídeň I. Luntz, Die allgemeine Entwicklung der Wiener Privaturkunde bis zum Jahre 1360, str. 35 a n.

⁴¹ Rozbor vnějších a vnitřních znaků jsem podal ve studii Úřad městského notáře a diplomatika v Českých Budějovicích do poloviny 15. století, která je v rukopise uložena v měst. archivu v Budějovicích.

⁴² Ovlivnění umožňovala v některých případech i ta okolnost, že listiny feudálů byly skládány u úřadu městského notáře.

Význam rentovních listin v městském životě dosvědčuje i skutečnost, že je psal z velké části sám městský notář nebo alespoň pomocníci, na něm závislí. Neuplatnili se tu jako v jiných městech písaři příjemečtí. Pro poznání ceny rentovních listin není také bez významu, že majitelé je ukládali v městské truhle. Zčásti se tak dalo již od r. 1386,⁴³ na konci úřadování městského notáře Mikuláše, tedy ještě před r. 1430, bylo takovéto uložení pravidlem.⁴⁴

Vydání rentovní listiny záleželo ovšem pravděpodobně na poživateli renty. K takovému přesvědčení vede poznání, že listiny byly sepisovány zejména na nadace určené ve prospěch kostela a kláštera. Farář a kaplaní nebo převor a konvent užívali listin téměř jako výhradní formy zajištění renty. Uvědomující si plně význam a váhu pergamenové listiny, spokojili se jen výjimečně se zápisem do městské knihy. Ostatně knihové vklady vůbec zůstávaly v Českých Budějovicích řídké. Projevuje se v tom odlišnost od poměrů cizích.⁴⁵ Zdá se, že do knih se tu kladly obvykle jen úroky drobnější, zajištěné mnohdy na druhořadých nemovitostech, jako byly sýpky, stodoly a domky na předměstí. A spíše při zápisech vytrvali, šetříce na výlohách, měšťané a dobročinné instituce.

Knihové zápisy o rentách vcházely do základního oddílu nesporných záležitostí autentické knihy vedené v letech 1375—1407 a do knihy městského soudu, založené r. 1396. V nich byly vklady doplňovány i rušeny. Nejčastěji došlo k výmazu, byla-li nemovitost zbavena zatížení rentou tím, že dlužník zakoupil úrok na jiné realitě.⁴⁶ Výjimečně se však i praví, že vyměřování zápisu nastalo následkem toho, že na rentu byla vydána listina.⁴⁷ Jde v tom případě o doklad důležitý pro stanovení poměru mezi listinami a vklady do knih. Oba způsoby se zřejmě v Českých Budějovicích vylučovaly. Ani v jediném případě se alespoň nenalezne, že by platnému úročnímu zápisu odpovídala současně vydaná listina rentovní. Ve vkladech, které by se zdály takový soud vyvracet, jde totiž o pouhý přepis listiny do autentické knihy pro lepší paměť.⁴⁸ Jak svědčí úplný

⁴³ V r. 1386 svolil farář Bohuněk, aby listiny, náležející oltářům, byly ukládány nejen v sakristii kostela sv. Mikuláše, ale i v městské truhle. V ubrmanském výroku se ustanovovalo: „quod singuli altaris... litteras sive privilegia suorum altarium debent in sacristia ecclesie in Budyegouicz aut in cista iudicis et juratorum deponere et ad conservandum tradere tenebuntur“. (Urkundenbuch č. 406.)

⁴⁴ Pro správnost toho názoru svědčí dorsální regesta na rentovních listinách, která pro snazší vyhledávání přičinil notář Mikuláš.

⁴⁵ V městech magdeburského práva záhy vznikaly specialisované knihy rent. Srov. již cit. rozpravu L. M. B. A u b e r t a.

⁴⁶ V nejstarší městské knize se čte u mřežovaného zápisu na f. 87 poznámka: „Deletum, quia civitas et scabini emerunt talem censum super Knoll antiqui.“

⁴⁷ Srov. juxta v soudní knize vedené v letech 1396—1524, f. 16r (měst. archiv, sign. D 2): „Cancellatum, quod litera super illo condita est.“

⁴⁸ Při přepsání listiny datované 22. srpna 1349 do nejstarší městské knihy, došlo k němu r. 1385, písař zdůraznil, že se tak děje „in memoria perpetua“ (f. 32).

listinný formulář i grafické napodobení, rentovní listina stala se předlohou knihovnímu vkladu.⁴⁹

Zatím co u rentovních zápisů do městských knih nelze při skládání prokázat užití pomůcek⁵⁰, listiny byly záhy sepisovány na základě předloh. Úvaha vede k zjištění, že předlohou obnoveným listinám se stávaly listiny zakládající věčný plat nebo předchozí obnovené listiny. Prokazují to listiny chybně datované. Obnovené rentovní listiny, hlásící se neprávem k r. 1302 musely mít za předlohu listiny z r. 1402⁵¹, listina s datem k r. 1304 užila předlohy z r. 1394,⁵² jak v obou případech dokládá seznam přísežných. Kdyby se při skládání obnovených listin užilo formulářové sbírky, jako u listin zakládajících věčný plat, objevil by se v datu rok jediný podle toho, jak právě by byl úroční vzorec datován. Muselo by se připustit, že do formulářové sbírky užívané českobudějovickým notářem bylo vloženo na dvacet úplně shodných vzorců rentovních listin, lišících se pouze v datování.⁵³

Položí-li se otázka, z jakého důvodu v Českých Budějovicích převládala rentovní listina nad knihovým vkladem, třebaže i tu v ostatníchruzích soukromoprávních jednání byl poměr zcela opačný, je třeba zdůraznit, že rentovní listiny plnily funkci cenného papíru. Zaručovaly na rozdíl od zápisu rychlý a jistý přenos a umožňovaly tak rychle užít kapitálu vloženého v půdu, opět jako kapitálu obchodního.⁵⁴ Jako cenné papíry je vyznačuje alternativní majetnická formule, nejčastěji stylisovaná: „Et quicumque presentes cum consensu et bona voluntate XY (possessoris), qui pro tempore fuerit, habuerit literas, eidem jus omnium competit premissorum.“⁵⁵ Výjimečně se alternativní majetnická formule objevuje ve formulaci méně úplné: „Et quicumque presentes habuerit literas, eidem plenariter in omnibus premissis debet satisfieri sibi ius competit omnium premissorum.“⁵⁶ Ojediněle majetnickou formuli ještě zesiluje klausule zástavní. Zdůrazňuje: „Quod si non faceret, XY vel presentis litere possessor potest et licite debet ipsam domum vendere, exponere et inmutare usque ad satisfactionem omnium premissorum.“⁵⁷

⁴⁹ V nejstarší městské knize, f. 37r převzal písař do opisu i ozdobné velké N, charakteristické pro rentovní listiny. Když celý text přepsal, poznamenal ještě, že vklad do knihy je kopií: „scriptum per copiam“.

⁵⁰ Zápisy v knihách byly na rozdíl od listin stručné. Neobsahovaly také formuli majetnickou a klausuli zástavní.

⁵¹ Otiskl je J. Emler v RBM II, č. 1916, 1939 a 1940.

⁵² RBM II, č. 1995.

⁵³ To arci nelze předpokládat. Kdyby se při skládání užilo formulářové sbírky, objevoval by se bezpochyby ve vročení chybně datovaných listin jediný rok; ten by byl odvislý od data vzorce.

⁵⁴ Takový výklad připouští i H. Planitz, *Konstitutivakt und Eintragung* (Festschrift Alfred Schultze zum 70. Geburtstag, 1934, str. 184 a n.).

⁵⁵ Srov. např. Urkundenbuch č. 208, 215, 330, 385, 419.

⁵⁶ Srov. Urkundenbuch č. 140. V zkrácené stylisaci je v listině v Urkundenbuch č. 103.

⁵⁷ Urkundenbuch č. 140.

Obvykle však zástavní klausule takovou funkci neměla a k exekuci zmocňovala pouze jmenovaného věřitele.⁵⁸

Formule majetnická sama o sobě by ovšem sotva stačila k prokázání, že rentovní listiny měly funkci cenného papíru.⁵⁹ V českobudějovických rentovních listinách nebyla ostatně nikdy nutnou součástí a ve většině dokonce chyběla. Průkazným svědectvím správnosti takového názoru je především skutečnost, že rentovní listiny měnily majitele. Shledává se, že nezůstávaly v jedné ruce, ale kupovaly se za hotové peníze, zastavovaly se a odkazovaly. Jsou doklady, že se s nimi kupčilo.⁶⁰ Ačkoliv mnohé zněly na jméno určitého věřitele, byly v r. 1466 prokazatelně majetkem církevních a dobročinných institucí. Zbožní lidé je skupovali, aby jimi opatřili církevní nadání.⁶¹ V praxi získaly všechny rentovní listiny, ať již měly majetnickou formuli či nikoliv, ke konci 14. stol. charakter cenného papíru.⁶² S tím významem souvisí, že ztracená rentovní listina byla soudně prohlašována za neplatnou, aby se zamezilo

⁵⁸ Stereotypně zní: „Si vero prefatus XY vel dicte domus et aree possessor unum quemque censum in quoque dictorum festorum termino ad plenum non persolveret, tunc prefatus NN poterit licite et debet unumquemque censum in termino dandi neglectum statim die altera post cuiuslibet termini lapsum super dictam domum in dampna dicti XY aut domus et aree possessoris inter Judeos conquirere sive Christianos hominis cuiuspiam contradiccione non obstante. Si vero presens litera vel aliud pignus quodcunque per dictum NN ob non solucionem census cuiuslibet in Judeis obligatum aput eosdem per unum mensem integrum continuaverit, tunc ipse NN transmissio civitatis nostre nuncio prefatum XY vel domus et aree possessorem in domo sua inpignerare poterit licite et debet, sibi equos, vaccas aut quascunque alias res mobiles ibidem repertas recipiendo et ea pignora recepta in Judeis obligare cum eisdem pignora sua obligata penitus redimendo.“ (Urkundenbuch č. 111.)

O exekuci v městském právu a o instituci brání srov. J. K a p r a s, K dějinám českého zástavního práva, 1903, str. 22 a n.

⁵⁹ Mohla by se totiž vyslovit domněnka, že se jedná o pouhé floskule bez právního významu. Na základě studia středověkých německých listin saského právního okruhu prokázal neopodstatnělost takového názoru H. A. S c h u l t z e v. L a s a u l x, Beiträge zur Geschichte des Wertpapierrechtes (Arbeiten zum Handels-, Gewerbe- und Landwirtschaftsrecht Nr. 63 — 1931), str. 99.

Význam majetnické formule v Českých Budějovicích prokazuje i skutečnost, že do rentovní listiny byla vepsána dodatečně po datování. Srov. listinu z 8. XII. 1402 (měst. archiv č. V — 72).

⁶⁰ V r. 1458 převor a konvent kláštera Panny Marie v nouzi prodal tři rentovní listiny faráři Ondřejovi a kaplanu Linhartovi za 15 kop gr. (listina k 13. VII. 1458, měst. archiv č. 49).

⁶¹ Potřeba postarat se nákupem rent o příjmy kaplana se projevovala zejména při založení nového oltáře. Doklady srov. v pozn. 16.

⁶² Problém, zda je možné právem prohlásit listiny za cenné papíry či nikoliv, tkví v potřebě dokázat v kladném případě, že listina sama v sobě obsahuje právo pohledávky. Historické zprávy dovoluují soudit, že v Českých Budějovicích tomu tak bylo. Srov. doklad v pozn. 63 a zejména zdůvodnění oficiálního usnesení rady z r. 1466, v němž se zdůrazňovalo, že úroky z rent se vymáhaly listinami, jež se ztratily nebo byly vykoupěny, a to i tehdy, když se placení třicet let nevyžadovalo. Usnesení rady otiskují v příloze č. II.

Druhým charakteristickým znakem cenného papíru jest, že nevyžaduje slibu dlužníkovy k plnění závazku při přenesení na jiného věřitele. V budějovických pramenech skutečně zprávy o tom, že dlužník skládal slib plnění novému majiteli renty, chybí.

zneužití.⁶³ Tak pouhé předání rentovní listiny nahrazovalo zdlouhavé jednání soudní.⁶⁴

Vydáním rentovní listiny nebo méně častěji i vkladem do knihy zajišťovala se právní jednání o rentovních závazcích až do r. 1466. Soudím, že od konce 14. stol. pouhé ústní zajištění stávalo se něčím výjimečným. Výslovně však nezbytnost písemného zajištění zavedlo teprve usnesení městské rady z r. 1466.⁶⁵ Tehdy konšelé, uvažující o nedostatecích, které rentovní listiny v životě města působily, rozhodli, aby byla založena kniha věčných rent.⁶⁶ Měly do ní být zaneseny, jak se výslovně zdůrazňuje,

⁶³ V nejstarší městské knize se nachází řada prohlášení o ztrátě rentovních listin (f. 16,40r, 41,61 a d.). Zvláště však je pro právní význam listiny charakteristická zpráva, že žid utekl ze země s rentovní listinou, která mu byla vyplacena a již měl tedy vrátit (tamtéž f. 58r). Nepochybně nepředstavuje v tom případě listina pouhý legitimační průkaz k právu, ale přímo v ní samé tkvělo právo pohledávky. Takový názor vyslovil v universitní disputaci na Praž. universitě i doktor Konrád z Ebrachu. Srov. F. M. Bartoš l. c., str. 122.

⁶⁴ Že bylo zvykem v Českých Budějovicích, aby byl cenný papír předán novému nabyvateli před soudem, dosvědčuje majetnická formule: „Et qui presentem literam de bona voluntate dicte domine Gerusche habuerit et coram scabinis nostre civitatis tradidit fuerit, eidem jus competit omnium premissorum.“ (Listina z 5. V. 1398, měst. archiv č. IV-54.) Volnou přenosnost dlužních pohledávek bez souhlasu dlužníka shledal v německých městech koncem 14. a v 15. stol. H. A. Schultze. Poukázal přitom, že tím nebylo vyloučeno, aby přenosnost byla omezena na určitý okruh lidí. Rentovní listiny v Brémách svědčí, že renty se mohly měnit jen mezi brémskými měšťany. Srov. H. A. Schultze v. Lasaulx l. c., str. 81 a 141.

⁶⁵ Prikazovalo, že všechny listiny, pokud jimi strany chtějí uplatňovat nárok na úrok z rent, musí být zaneseny do nově založené knihy věčných rent a připomínalo se, že vklady do ní bude činit sám notář. Diplomatickým rozbořem lze zjistit, že skutečně se uplatňovala v knize jediná písařská ruka, která poznamenávala k základnímu registru změny tak, jak k úřadu přicházely strany.

⁶⁶ Uplatnila se tak i v Č. Budějovicích všeobecná snaha, aby listiny byly nahrazeny vklady do knih. Srov. O. Redlich, Die Privaturkunden des Mittelalters, 1911, str. 166 a n.

Na druhé straně je však nutné uvědomit si, že vývoj nesměřoval vždy k nahrazení listiny knihovým zápisem úplně. Listiny byly do knih vkládány jen pro větší jistotu a lepší evidenci. Vedle takového vkladu se listina udržela. Dokládá to zápis knihy města Zátce založené r. 1383: „... judex, ... magister civium, ... jurati cives civitatis Zacensis procuraverunt hunc librum nomine registri in singulis accionibus vigorosis ita, quod quilibet privilegia et litere seu alia notabilia eidem registro inscripta vigore efficacie omnimodam teneant firmitatem tamquam originales litere maiori sigillo civitatis concluse, eciam literis seu autenticis aboletis.“ Podobně ustanovení pražského práva v článku 109 potvrzuje: „das alle di purger u. purgerinne oder anderley leuthe, wy di genannt sein, in unser stat zu Prage, di brieffe haben mit dem statsigel oder mit scheppfen sigel umb zins, er sey ewig oder nicht, auf heusern oder auf hofsteten, di in unser stat zu Prag gelegen sint, das si selben in iar und tag zu rechen noch diser leuthmerunge chomen sullen mit iren brieffen auf das rothaus, und den zins da selbst sullen lassen bescreiben in der stat zu Prag register noch ir brieffe laute; und wer das nicht entet in iar und tag und seine brieff also nicht umb seinen zins lise beyscreiben, des selben brieff di furbas mer kein craft haben sullen.“ Listiny byly v Žatci i v Praze nadále vydávány. Teprve za husitství se projevilo, že zápisy do městských knih nahrazovaly listiny. Srov. V. Vojtíšek. O pečetech a erbech měst pražských i jiných českých, 1928, str. 208 a n.

V Českých Budějovicích šel vývoj ještě jinou cestou. Až do r. 1466 existovaly tu rentovní listiny vedle vkladů do knih městského soudnictví nesporného a stály výše. Přitom se oba druhy písemného zajištění navzájem přímo vylučovaly. Vysvětlují takové postavení listin tím, že měly jako cenné papíry vyšší platnost. Teprve r. 1466, když se ukázalo, že lze pomýšlet, aby byly ve městě cenné papíry vzaty z oběhu (připomínám, že Budějovice ztratily po husitských válkách do značné míry svůj obchodní význam), nahradila je kniha právě tak, jako se již dříve stalo u listin na jiná právní jednání.

nadační listiny ke kostelu a zbožným a dobročinným účelům do 25. prosince 1466. Pokud by se tak nestalo, ustanovovalo se, že ztratí platnost. Kniha měla listiny plně nahradit a přísežní přiznali knihovým vkladům stejnou váhu, jakou měly listiny pod velkou městskou pečetí. Usnesení bylo přivedeno ve skutek a kniha opravdu plně nahradila listiny. Na příště nebyly staré rentovní listiny již obnovovány a listiny se na nové renty vůbec nevydávaly. A také z městských knih zmizely rentovní zápisy. Až do počátku 16. stol. se pohyb rent poznamenával výlučně v nově založené knize věčných rent.⁶⁷

Výrok městské rady z 18. listopadu 1466 nevyplýval však pouze ze snahy po evidenci rent, ale vycházel vstříc také veřejnému mínění. V preambuli uvádí rada šest hlavních důvodů rozhodnutí. Za prvé praví, že se některé listiny ztratily a byly zrušeny. Za druhé, že mnozí vymáhali od dlužníků rentu, aniž měli rentovní listinu. Za třetí, že některé listiny byly dlouho skrývány a teprve nyní se jejich majitelé domáhají placení úroků. Za čtvrté, že renty se vymáhají vyplacenými listinami, které dosud nebyly zrušeny. Za páté, že mnozí z dlužníků, vykupující úroky, utrpěli nemalé škody, když zemřeli jejich věřitelé. Za šesté pak zdůrazňuje, že rentovní listiny jsou obnovovány jen zdlouhavě a s potížemi. Všechny uvedené skutečnosti prý vedly k častým soudům a přím.⁶⁸

Opravdu, důvody, které rada uváděla, nasvědčují, že obnovování rentovních listin vedlo po dlouhém vývoji k nejasnostem a zmatkům.⁶⁹ Zvyšovala se tím ve městě nespokojenost nadto ostatně živená skutečností, že renty, zatěžující nemovitosti, značně snižovaly jejich cenu. Renty se staly břemenem tím spíše, že v jiných českých městech byly následkem husitského revolučního hnutí buď zrušeny nebo alespoň ve své míře značně omezeny.⁷⁰ Proti hlasům těch, kteří i v Českých Budějovicích proti rentám brojili, postavila se rada na stanovisko kompromisní. Snažení, které směřovalo k zrušení úroků, hodlala čelit nápravou nejkřiklavějších nesprávností. Rozhodla se zavést novou evidenci a sli-

⁶⁷ Je známa toliko jediná výjimka, kdy rentovní závazek byl zajištěn ještě listinou. Při vkladu do knihy věčných rent notář poznamenal: „Actum a. d. MCCCCLXXXVII et jacet litera in scatula super hoc confecta in magna cista dominorum, ubi privilegia civitatis habentur et servantur. Actum est cum XXIIIor senioribus reorum voluntate“ (f. 142). Vysvětlují tu neobvyklost tím, že šlo o listinu slavnostní.

⁶⁸ Také v Mnichově v důvodech, které se uvádějí pro nahrazení listin zápisy do knih, je patrná snaha po lepší evidenci. Srov. P. R e h m e l. c., str. 59 a L. M. B. A u b e r t l. c., str. 33 a n.

⁶⁹ Poněvadž obnovování listin se provádělo líknavě a někdy se značným časovým odstupem, nevědělo se leckdy, kdo má rentu platit. Srov. dorsální poznámku u listiny z 18. V. 1393 (měst. archiv č. III — 49): „Nota. Super censu isto plusquam unum consilium interrogaverunt et non potuerunt scire super quam iuridice deberet demonstrari, et ideo jacet tamquam cassata.“

⁷⁰ Srov. B. M e n d l, Hospodářské a sociální poměry v městech Pražských, ČCH XXIII, str. 32 a n.

bovala v budoucnosti zamezit nespravedlivému vymáhání rent. Na druhé straně však rada považovala dobu za vhodnou k tomu, aby jasně prohlásila, že uznává za platné ty renty, jejichž placení se někteří věřitelé neodvažovali i po třicet let vymáhat, majíce k tomu zajisté dobré důvody v dobách nejistých. V usnesení rady se zdůrazňovalo, že závazky starých rentovních smluv trvají a že jsou povinni platit je všichni dlužníci, ať je již přijali dobrovolně nebo jako následek zadlužení. O zmenšení celkového počtu rent se nic nemluvilo a není jediného dokladu, že by k němu došlo ještě v 15. stol. Nadále zůstávala pro dlužníky pouze možnost, aby renty vykupovali přenesením na jinou nemovitost.⁷¹

*

Při seznámení s vývojem rent a jejich zajišťováním v Českých Budějovicích jsem naznačil, že rentovní listiny tu tvoří uzavřenou skupinu městských veřejných listin, které jsou jedinečným pramenem pro poznání středověké diplomatické praxe, známé zatím pouze v tomto jihočeském městě. Mám na mysli pravidelné obnovování rentovních listin jako výsledek vyspělého právního prostředí, vytvářeného běžným užíváním cenných papírů. V té souvislosti je třeba renovaci věnovat pozornost, neboť teprve její vysvětlení může přispět ještě plněji k pochopení vývoje rent ve městě.

Paleografickým rozborem jsem dospěl k zjištění, že notář Mikuláš, který byl prokazatelně v městské kanceláři činný v letech 1396—1430,⁷² napsal listinu, která byla vystavena pod velkou městskou pečetí a datována k r. 1370.⁷³ Také notář Zikmund, dosvědčený v úřadě městského notáře v letech 1430—1459, napsal několik desítek listin, které se hlásí k různým datům v rozhraní let 1369⁷⁴—1444.⁷⁵ A přímo mne udivovalo, jak mohl protonotář Petr, zastávající úřad v letech 1459—1493, sepsat vlastnoručně rentovní listiny s datem roku 1369.⁷⁶

Je vyloučeno, aby více než dvě stě rentovních listin, které městští notáři vyhotovili v letech 1396—1466 (termínem ad quem je termín založení knihy věčných rent, termínem a quo nástup notáře Mikuláše do

⁷¹ Do knihy rent nevešly zápisy z městských knih. Stalo se to snad z toho důvodu, že postrádaly váhu cenného papíru. Pokud se týkaly náboženských a především ovšem dobročinných institucí, poznamenal je písař zběžně na přídešti. Jsou srovnány podle jednotlivých knih, z nichž byly vypsány. První se nazývá malá kniha pergamenová (ex parvo libro pergameneo) a je totožná s nejstarší městskou knihou. Jako druhá se jmenuje nová velká kniha pergamenová (ex libro magno pergameneo novo) a je dnes ztracena. Byla zřejmě pokračováním knihy první. Třetí je označena jako kniha, soudu (de libro iudicii) a jde o papírovou soudní knihu z let 1396—1524.

⁷² V následujících řádcích užívám výsledků, k nimž jsem dospěl v zmíněné studii o úřadě městského notáře a diplomacie v Českých Budějovicích.

⁷³ Urkundenbuch č. 163.

⁷⁴ Urkundenbuch č. 158.

⁷⁵ Listina z 2. III. 1444 (měst. archiv č. 42).

⁷⁶ Urkundenbuch č. 148 a 149.

úřadu), vzniklo také v době, do níž se hlásí datem. Podobně je tomu u šedesáti rentovních listin, které psali písaři E2, F2, G2 a H2.⁷⁷ Paleograficky všechny vzbuzují nedůvěru. Jsou psány vyvinutou gotickou polokursivou, v které jemné vlasové tahy umožňovaly spojení písmen. Rukopis notářů Zikmunda, Petra a písařů E2, F2, G2 a H2 dokonce již projevuje zdvojování tahů, zejména u písmene r. Dolní dříky hlásek mají zpravidla kličky a silné svislé zdůraznění. Znaky písma 15. stol. se tu uplatňují tak markantně, že věru udivuje, že dosavadní bádání si problému nepovšimlo, zejména ne Köpl, který na sebe vzal povinnost vydat městský listinář.⁷⁸

Později jsem zjistil, že také věcný obsah některých rentovních listin neodpovídá datování. V listině, která se hlásí k 11. březnu 1370, psal jí notář Mikuláš, uvádí se jako pořizovatel renty sladovník Jakub. Zatížil jí svůj dům, ležící mezi domy měšťana Frischheinzlina a mladého Raucha v Krajinské ulici.⁷⁹ Takové poměry jsou však prokazatelné teprve v letech 1411—1416, kdy v knize lozuňků opravdu Frischheinzlin, Jakub a Rauch jsou v Krajinské ulici uvedeni jako vlastníci domů.⁸⁰ V listině datované k 15. září 1364 objevují se jména rožnovských vesničanů Henslina Humlera, Jana Fridlika a starého Lieblina,⁸¹ třebaže vlastnili v Rožnově usedlosti teprve v r. 1459.⁸² Podobně se jmenují v listině, hlásící se k 3. březnu 1374, Ortl, Hanuš Erhardův a Mertlin Kleuber, vesničané v Rožnově,⁸³ ačkoliv v knize královského úroku lze se s nimi shledat až k r. 1446.⁸⁴ Takových příkladů bylo by lze uvést více, a kdyby se zachovaly knihy lozuňků i pro období 1417—1481,⁸⁵ dovedli bychom nepochybně postihnout dobu vzniku u většiny rentovních listin rozbořem historickým. Při dnešním dochování pramenů větší význam ovšem připadá paleografickému rozboru, který dovoluje určit, ačť někdy jen přibližně, vznik každé rentovní listiny. Opírám se při něm o výsledky studia městské kanceláře, jak jsem je podal v práci „Úřad městského notáře a diplomatika v Českých Budějovicích do poloviny 15. století“.

⁷⁷ Ti jménem neznámí písaři začínali svou kancelářskou činnost za života notáře Mikuláše. Zejména však písařsky pracovali v době, kdy úřad notáře zastával Zikmund.

⁷⁸ Připomínám, že K. Köploví chyběla odborná historická průprava. Srov. J. Prokeš, Archiv ministerstva vnitra v Praze v letech 1918—1934 (Sborník archivu min. vnitra VIII — 1935, str. 23).

⁷⁹ Urkundenbuch č. 163.

⁸⁰ Liber losungarum, f. 205r (měst. archiv, sign. D 99). Ještě v r. 1407 byl v držení domu později Jakuba sladovníka Mikuláš Madalener (f. 161r), takže je vyloučeno, aby situace se hodila k r. 1370.

⁸¹ Urkundenbuch č. 138.

⁸² Kniha král. úroku z let 1446—1482 (měst. archiv, sign. D 91), f. 15 a ještě 37.

⁸³ Urkundenbuch č. 179.

⁸⁴ Kniha král. úroku, f. 14—16. Mertlin Kleuber už tehdy nehospodařil. V držení statku se jmenuje Kleuber jiný.

⁸⁵ Je nepochybné, že knihy lozuňků byly vedeny také v tom období. Srov. doklad v soudní knize trhově (měst. archiv, sign. D 3), f. 24r.

Od toho stavu se však opět mnohé rentovní listiny odchylují. Vytvářejí zvláštní skupinu listin, které nevzbuzují pochybnost o správnosti časového údaje v datovací formuli. Souhlasí v nich písařské ruce s vědomostmi o městské kanceláři a jména měšťanů a obyvatel s historickou skutečností. Např. notář Mikuláš sepsal rentovní listinu s datem 6. listopadu 1400, v níž Kateřina Kindmacherová dosvědčovala, že zavázala rentu na svém domě, ležícím mezi domem notáře Mikuláše a kožešnice Filipiny.⁸⁶ V knize lozuňků jsou k r. 1400, a pouze k němu, jmenovány Kateřina a Filipina jako majitelky domů.⁸⁷ Také venkovánům z Vráta, Henslinu Majerův, Raplinovi a tkalcí Henslinovi, kteří vystupují v listině z 23. května 1402,⁸⁸ dosvědčuje kniha lozuňků v letech 1401–1406 držení jistých nemovitostí ve vsi.⁸⁹ Stejně v berním rejstříku z r. 1384⁹⁰ shledává se stav, který souhlasí se svědectvím listiny datované k 5. listopadu 1477.⁹¹

Závěr, který ze zjištění vyplývá, je jednoznačný. V Českých Budějovicích je třeba rentovní listiny dělit na dvě skupiny. V první jde o listiny obnovené a vyznačuje je zřejmá antidatace, kdežto druhá skupina zahrnuje listiny zakládající rentu a v nich datum plně souhlasí s dobou, kdy listiny vznikly.

Správnost této these potvrzuje výrok budějovického rychtáře a rady. Jednomyslně 16. května 1399 rozhodli, aby všechny rentovní listiny, které budou obnovovány, nesly staré datum a jména starých konšelů. Obnovovat se pak měly rentovní listiny tehdy, když vykoupením byla renta přenesena na jinou realitu. Statut výslovně stanovil: „... ut omnes litere et privilegia qualiacumque fuerint, cum illa renovari contigerit per census reemcionem vel quovismodo, tunc talia privilegia sint renovata antiquum datum et eciam nomina scabinorum antiquorum aput quorum presenciam talia negocia gesta sunt in eis contenta debeant permanere.“⁹² Při uvažování o renovaci je důležité si uvědomit, že statut naprosto nevycházel z praxe, že listina se obnovuje také v těch případech, kdy se mění vlastnictví renty. Nový majitel renty prostě vymáhal plnění úroku z reálného břemene listinou starou. Pramenilo to z přesvědčení, že rentovní listina je vlastně cenným papírem, který v rukou každého, kdo ho držel ve vlastnictví právem, zaručuje právo plnění závazku.⁹³

Zbývá zdůraznit, že způsob ověření obou druhů rentovních listin je to-

⁸⁶ Listina k 6. XI. 1400 (měst. archiv č. 42).

⁸⁷ Liber losungarum, f. 101r. Dům písaře Mikuláše v knize zapsán nebyl, protože notář z něho berní neplatil. Osvobození městského notáře od berně je dosvědčeno i jinde. Srov. např. Codex diplomaticus Moraviae XIII, č. 374.

⁸⁸ Listina k 23. V. 1402 (měst. archiv č. 56).

⁸⁹ Liber losungarum, f. 137.

⁹⁰ Berní rejstřík z r. 1384 (měst. archiv, sign. D 4), f. 2.

⁹¹ Urkundenbuch č. 215.

⁹² Srov. přílohu č. I.

⁹³ Srov. pozn. 64.

tožný. Ověřovala je velká městská pečeť nebo výjimečně i sekret. Neodlišovaly se také úpravou nebo stylisací. Lze pouze prokázat, jak jsem již zdůraznil, že měly různé předlohy. Listiny zakládající rentu se záhy opíraly o formulářový vzorec, kdežto obnovené listiny braly za základ předchozí rentovní listiny.

Také právně mezi rentovními listinami nebyl činěn rozdíl.⁹⁴ Obnovené listiny i listiny zakládající rentu mohly se prodávat, zastavovat či odkazovat. Výrazně se jednota právního názoru na ně projevila založením knihy věčných rent v r. 1466. Rentovní listy bez rozdílu byly tehdy nahrazeny knihovým vkladem.⁹⁵

S obnovováním listin souvisí, že se v Českých Budějovicích zachovalo neobvyklé množství listin chybně datovaných. V této souvislosti věnuji problému pozornost proto, aby otázka rentovních listin byla objasněna v úplnosti a zabránilo se dalším omylům.

Šest nejstarších, nesprávně datovaných rentovních listin, otiskl Josef Emler v edici „*Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae*“, tom. II. k r. 1302, 1304 a 1309.⁹⁶ K. Köploví náleží zásluha, že v drobném článku „*Falsch datirte Budweiser Urkunden*“ je zařadil do doby mnohem mladší.⁹⁷ Srovnání seznamu přísežných a rozbor obsahu listin přivedl jej k názoru, že náleží období let 1390—1402.⁹⁸ Upozornil při té příležitosti i na důsledky, které má jeho zjištění pro poznání dějin města. Mohl opravit mnohý nesprávný názor starších badatelů, jmenovitě J. Zoubka, J. Čelakovského a M. Pangerla, kteří ve svých pracích užívali listin s pevnou vírou v jejich starobylost. V Köplově pojetí jmenované listiny jako pramene z rozhraní 14. a 15. stol. užívali regionální pracovníci.⁹⁹ Tím více překvapuje, že J. V. Šimák v knize „*Středověká kolonizace v zemích českých*“ se vrátil k starému pojetí a bez jakýchkoliv pochyb je opět užíval pro prvé desetiletí 14. stol.¹⁰⁰ Odkazem na skutečnost,

⁹⁴ Listiny zakládající rentu byly vystavovány stejně jako listiny obnovené pod velkou městskou pečetí. Jen výjimečně byly zpečetěny menší městskou pečetí (ty tři případy cituji v pozn. 38). I mezi nimi lze prokázat listinu obnovenou (listina k 12. X. 1411, měst. archiv č. VII—49).

⁹⁵ V usnesení rady z r. 1466 se mluví o „*privilegia seu litere censuales*“, ač víme, že do knihy věčných rent byly zaneseny nejen listiny renty zakládající, ale především listiny obnovené. Ostatně je známo, že v obnovených listinách se jen zřídka činí zmínka o renovaci. Srov. H. Bresslau, *Handbuch der Urkundenlehre für Deutschland und Italien* I — 1889, str. 670.

⁹⁶ RBM II, č. 1916, 1939, 1940, 1995, 2201 a 2778 (= *Urkundenbuch* č. 521).

⁹⁷ L. c., str. 266. Po tom, co jsem pověděl, je jasné, že Köplovo řešení zůstalo neúplné. Nepoznal, že jde o listiny obnovené, a neurčil, do které doby náleží svým diplomatickým vznikem, což je důležité pro historickou kritiku.

⁹⁸ V té souvislosti také stručně podotkl, že písmo náleží konci 14. stol.

⁹⁹ Za nejlepší považují studii F. Zpěváka, *Dějiny Českých Budějovic do 14. věku* (Jihočeský kraj I—1910 a III—1912) a J. Wastla, *Zur Geschichte der Stadt Budweis in vorhussitischer Zeit* (Festschrift zur Feier des fünfzigjährigen Bestandes des Staats-Obergymnasiums in Krummau, 1921).

¹⁰⁰ Přivedlo ho to k omylům, z nich závažnější jmenuji: K r. 1302 uvádí jako prvního Čecha zasedajícího v radě Květoně (str. 1072). Prokazuje, že rychtu v letech 1302—1309

že neměl k dispozici originály a spokojil se Emlerovou edicí, lze vysvětlit, že jako listiny přemyslovského období je studoval ještě J. Šebánek v práci „Česká listina doby Přemyslovské“.¹⁰¹

Kromě šesti nejstarších, chybně datovaných rentovních listin otištěných v Regestech, a sedmi listin, jejichž datum upravil K. Köpl v edici „Urkundenbuch der Stadt Budweis“,¹⁰² zachovaly se v městském archivu v Českých Budějovicích další nesprávně datované listiny k 26. prosinci 1407 (namísto 27. prosince 1406),¹⁰³ 13. prosinci 1403 (namísto 13. prosince 1407),¹⁰⁴ k 16. říjnu 1094 (namísto 16. října 1394)¹⁰⁵ a listina se zkomoleným datem k 23. dubnu 1400.¹⁰⁶ Po dvakrát pak písař v datu pouze poznamenal „anno domini millesimo“, nedokončiv další chronologické údaje.¹⁰⁷

Všechny chybně datované listiny jsou listinami obnovenými. Šest z nich psal protonotář Petr,¹⁰⁸ šest notář Zikmund,¹⁰⁹ tři notář Mikuláš¹¹⁰ a po jedné pět výpomocných písařů.¹¹¹ Omyly jsou vysvětlitelné z písařské praxe. Datum, které neodpovídalo době, kdy byla listina obnovena, se mechanicky opisovalo z listinné předlohy.¹¹² Ve spěchu, když písař opisoval naráz více obnovených listin,¹¹³ se snadno dopouštěl nepozornosti, která je tolik charakteristická pro středověké ingrosátory.¹¹⁴

Hledá-li se odpověď na otázku, proč vlastně v Českých Budějovicích k obnovování rentovních listin docházelo, je třeba přihlédnout k domácím poměrům. Nepřichází totiž v úvahu, že by se tu prostě uplatnila zvyklost odjinud přejatá. V diplomacie německých měst jsem se s takovou

držel Václav Klaric a vyvozuje odtud, že list krále Jana z 24. VIII. 1319, zachovaný v konfirmaci Václava IV. z r. 1388 (Urkundenbuch č. 33 a 463) je podvrh, který si zhotovili sami Klaricové (str. 1071). Škola městská prý stála již v r. 1309 (str. 1068). Je samozřejmé, že bude nutné zrevidovat Šimákův soupis příjmení, soupis českých jmen měšťanů a především hospodářů ze šosovních vsí. Většinou jsou totiž právě doloženi v rentovních listinách.

¹⁰¹ Sborník archivních prací VI—1956, str. 138 a n.

¹⁰² Urkundenbuch č. 399, 422, 432, 433, 485, 486, 519.

¹⁰³ Měst. archiv VI—55 a VII—26.

¹⁰⁴ Měst. archiv VII—40.

¹⁰⁵ Měst. archiv IV—30. Vročení je chybné také v tom ohledu, že podle předlohy tvrdí, že svátek sv. Havla připadl v r. 1394 na středu.

¹⁰⁶ Měst. archiv V—34. Nese datum „anno millesimo trecentesimo quadringentesimo“.

¹⁰⁷ Měst. archiv V—4 (listina náleží k r. 1398) a VI—25 (listina náleží k r. 1404).

¹⁰⁸ RBM II, č. 1940 a 2201, Urkundenbuch č. 433 a 399 a listina č. VII—26 a VII—40.

¹⁰⁹ RBM II, č. 1939 a 2778, Urkundenbuch č. 485, 486 a 519 a listina č. VI—55.

¹¹⁰ Urkundenbuch č. 422 a listina č. IV—30 a V—34.

¹¹¹ RBM II, č. 1916 psal nenámý písař A, č. 1995 písař B, Urkundenbuch č. 432 písař C, listinu č. V—4 písař D a listinu č. VI—25 písař E.

¹¹² O tom, že obnovené listiny byly opisovány bezmyšlenkovitě, svědčí četné doklady. V listině z 23. IV. 1404 (měst. archiv č. VI—16) se např. čte: „XY super domo sua inter domum NN et portam Stradonicensem concivium nostrorum sita...“

¹¹³ Lze prokázat, že z jednoho kusu pergamenu bylo vykrojeno více listin, které psal písař naráz stejným inkoustem. Z četných příkladů odkazují na listiny v Urkundenbuch č. 179 a 180.

¹¹⁴ Srov. H. Bressiau l. c., str. 841.

praxí nesetkal a v Čechách mne vlastní studium rentovních listin v Jihlavě, Kutné Hoře, Kouřimi, Plzni a Praze přesvědčilo o jedinečnosti jevu.¹¹⁵

Obnovování se stává pochopitelné jen tehdy, vezme-li se v úvahu domácí vývoj. Pozoruje se, že růst rent v Českých Budějovicích právě na sklonku 14. stol. (tedy kolem r. 1399, kdy došlo k vydání statutu o renovaci listin) se zpomaluje a za první desetiletí 15. stol. takřka úplně ustává. Začalo se pociťovat, že městské nemovitosti jsou přetíženy povinnostmi a rada, v které zasedali zástupci řemeslníků, proto usilovala, aby zatížení rentami nebylo nadále zvyšováno. Přes odpor duchovenstva, které se bránilo opatřením až do výbuchu husitského revolučního hnutí, svůj názor prosadila.¹¹⁶ Zřizování nových rent ustalo. Následkem toho se však staré rentovní závazky tím horlivěji měnily. Protože v takových poměrech hrozilo, že nastane zmatek, rozhodla rada, aby se na staré renty nevydávaly nové listiny, ale aby se existující již listiny obnovovaly právě pod starým datem.

Tento způsob se nejspíše volil z toho důvodu, že evidence rent ve městě se zakládala na vědomostech o rentách původních. Je třeba si představit, že již ke konci 14. stol. v Č. Budějovicích existoval rejstřík rent.¹¹⁷ Na něj odkazují s velkou pravděpodobností dorsální poznámky rentovních listin, pokud se v nich zdůrazňuje, že renta původně tkvěla na realitě jiné.¹¹⁸

Praxe, zakládající se na původní evidenci, nevedla jen k obnovování listin, ale měla za následek i zajímavý pohled na listiny jako na písemná svědectví. Pouze na intitulaci a datování nahlíželo se jako na místa, která se nesměla měnit, kdežto všechny ostatní části listiny bylo možné podle potřeby doplňovat. Notář Mikuláš nezrušil rentovní listinu, kterou sám dříve sepsal, a nevydal obnovenou listinu, když došlo k vykoupení

¹¹⁵ Snad jedině v blízkých Vodňanech půjde podrobným studiem prokázat, že některé listiny byly obnoveny.

V neměstských diplomatických okruzích skupinka obnovených jedenácti listin vyznačuje listiny vojtů z Gery. Srov. W. Flach, *Die Urkunden der Vögte von Weida, Gera und Plauen bis zur Mitte des 14. Jahrhunderts*, 1930, str. 78 a n.

¹¹⁶ Zdálo by se, že ukončení boje znamenalo rozhodnutí krále Václava IV., na němž v r. 1406 rada dosáhla, aby měšťané a obyvatelé mohli vykupovat renty, složí-li desetinásobek hodnoty úroku. (*Codex juris municipalis* II, str. 1033). Farář se však zanedlouho podařilo aspoň částečně zvrátit příkré rozhodnutí a v r. 1407 též Václav vzal renty ve prospěch kostela vlastně ve svou ochranu. (*Codex juris municipalis* II, str. 1064). Opět byl nucen tak učinit 29. VI. 1416(?). Srov. F. Palacký, *Documenta Mag. Joannis Hus*, 1869, str. 643. Výsledkem kompromisu bylo, že renty ve prospěch kostela a na náboženské a dobročinné účely se mohly sice zásadně vykoupit, ale přitom se právo dispozice omezilo požadavkem, aby v náhradu za vykupovanou rentu byla darována renta na jiné nemovitosti. Mělo se tím zaručit, že kostely a chudí neutrpí škody.

¹¹⁷ Ten rejstřík se však nezachoval. Nejstarší dochovaný rejstřík rent pochází až z po-husitské doby, pravděpodobně z třicátých let. Není dnes v úplnosti, některé složky chybějí (měst. archiv, sign. D 10).

¹¹⁸ Vyhranila se forma: „census altari A super domo XY, prius super NN“. Vedle ní byly na dorsu i poznámky, které zachycovaly stav současný. Obvykle znějí: „Respondet XY cum domo (curia) sua.“

renty, ale spokojil se fixováním nových skutečností v listině staré. Jméno původního pořizovatele prostě v naraci rekogniční listiny vymazal a nahradil je novým.¹¹⁹ Pravidlem ovšem bylo, že při renovaci se stará listina zrušila.

Úvahy o obnovování tedy končí zjištěním, že datum obnovené listiny neodpovídá poměrům, které listina fixuje, ale vyjadřuje dobu, kdy vůbec došlo k zřízení věčného platu. Je samozřejmé, že při zřízení renty byla vydána jiná listina, která rentu zajišťovala na jiné nemovitosti. Jen dorsální poznámky dovolují dnes poznat původní situaci.¹²⁰ Vezmou-li se naopak v úvahu renovace a všelike poznámky o osobách, které rentu platily později, jsou dány základní podmínky k tomu, aby se získala představa o pohybu rent. Rozborem datování rentovních listin jsem dospěl k přesvědčení, že počet rent se v Českých Budějovicích od konce 14. stol. ustaloval a zhruba v prvním desetiletí 15. stol. se uzavřel.

Tak rozdělení rentovních listin na dvě skupiny a rozlišení rent na původní a přenesené, dovoluje prohloubit historické poznání. Pro listiny zakládající renty je charakteristické, že lidé v nich úroky zavazovali především z pohnutek nábožensky motivovaných. Myslili na spásu duší, na modlitby za zemřelé, na polepšení osudu nemocných a slabých, na zvelebení města a na větší slávu svatých přímluvců, jimž zřizovali nové oltáře.¹²¹ Staré renty zřizovali zejména patriciové a zámožní řemeslníci, méně již nižší vrstvy městských obyvatel.¹²² A zavazovali je často na vlastních pozemcích. Odlišná situace se představuje v obnovených rentovních listinách, s kterými se setkáváme po r. 1410 jako s téměř výhradní formou listiny. V té době renty spíše zřizovaly osoby s menšími hospodářskými možnostmi, často následkem zadlužení.

Zatížení nemovitostí, a zejména domů, vedlo od počátku 15. stol. stále zřetelněji ke snaze o osvobození od rent.¹²³ Jakmile měšťan získal prostředky, a v době husitských válek mohlo docházet k nejrůznějším zvratům, spěchal, aby rentovní břemeno přenesl na jiné, méně zámožné.

¹¹⁹ Podobně nově označil objekt, na němž se renta zavazovala (místo domu šlo o dvůr) a uvedl novou lokalizaci (dvůr ležel mezi dvory jiných sousedů než dům). Srov. listinu z 8. XII. 1402 (měst. archiv č. V—66).

¹²⁰ Dvě listiny z 24. II. 1400 (měst. archiv č. V—32 a č. V—33) v dorsální poznámce oznamují, že rentu založil pan Hana. Byla zavázána na domě Storerově. Asi kolem r. 1420 Storer rentu vyplatil a zakoupil dvě listiny po půl kopě na domě Krynnera a Octava. Podobných dokladů by bylo lze uvést více.

¹²¹ Svědectví nalézají se v dostatečné míře v Urkundenbuch.

¹²² K zjištění jsem dospěl rozбором testamentů v nejstarší městské knize.

¹²³ Zvláště průkazný je v tom směru zápis v městské soudní knize, f. 113. Dosvědčuje, že rentu zavázal řezník Michal. Později však bylo jeho jméno škrtnuto a nadepsáno „Wognicz aquaductor“. Také jeho jméno písař mřežoval a nadepsal jako nového dlužníka Martina Hoffarta. Třikrát se přitom změnila i jména majitelů sousedních domů. Je v tom důkaz, že se dům zatížený rentou nedostal snad postupně do rukou tří majitelů (tak dokládá pro Brno M. Švábenský, *Jesuité v Brně 1241—1773*, 1954, str. XXXI), ale že tatáž renta byla zavázána vždy na jiné realitě. Výrazným svědectvím takového postupu je i renovace listin.

Tím postupem se renty přenášely uvnitř hradeb zejména na majitele domů v postranních ulicích a mezi nimi nejčastěji do ulice Svinské, Židovské a České. Shledal jsem, že tam se udržely ve formě platů ke kostelu ještě v 17. stol. Za zvláště charakteristický jev však pokládám, že po obnovení královské moci a nástupu feudální reakce po Lipanech množily se renty, které byly přeneseny z města do vesnic.¹²⁴ Zavazování rent na gruntech poddaných bylo nepochybně projevem nastávající hospodářské slabosti.¹²⁵ Proto městská rada v usnesení z r. 1466 tolik zdůrazňovala, že úroky jsou povinni platit i ti, kdož byly k zavázání renty donuceni dluhem.

Jak jsem již naznačil, nevymáhaly se po r. 1466 úroky listinou, ale na základě vkladu do knihy věčných rent. Do ní se pečlivě poznamenávaly změny starých rentovních závazků i vkládaly ojedinělé renty, nově zřízené.¹²⁶ V polovině 16. stol. přestalo se knihy užívat a zdá se, že novou knihou stejného charakteru nahrazena nebyla.

Došlo zatím k velkým změnám přímo ve středověkém rentovníctví.¹²⁷ Renty obecně nahrazovaly se úrokem a také v Českých Budějovicích dala rada svolení k vykupování rent a výkup vůbec vzala na sebe.¹²⁸ Uplatnila zásadu platnou ve 14. stol. a žádala, aby renty byly vypláceny desetinásobkem hodnoty odváděného úroku. Výkupní částky, které jdou často po pěti a deseti kopách gr., jasně svědčí, že šlo o vykupování rent 14. a 15. stol.¹²⁹ A ukazují, že byla dodržována jednotná praxe.

Jakmile se objevila možnost zbavit nemovitosti rentovního zatížení, většina měšťanů se rozhodla jí využít. Vykupování rent, které bylo dosud

¹²⁴ Sledují-li se dorsální poznámky nebo vklady v knize rent a porovnájí-li se dlužníci tu dosvědčení s dlužníky, uváděnými v textu listin, shledá se, že v mnoha případech se během doby dostala renta na předměstské chalupy (markantní doklad v Urkundenbuch č. 378) nebo na vesnici (např. Urkundenbuch č. 149, 266, 539). O rentách zajištěných na poddanských statech jedná také rentovní listiny, zejména pokud byly obnoveny Zikmundem nebo Petrem a vznikly tedy zhruba po bitvě u Lipan. Srov. Urkundenbuch č. 153, 179, 180, 483, 501 ad.

¹²⁵ Je proto nesprávné, prohlašuje-li F. G r a u s, Dějiny venkovského lidu v Čechách v době předhusitské II, 1957, str. 210, že zřizování rent sedláky je svědectvím jejich bohatství. Nadto listiny, které cituje (Urkundenbuch č. 266, 379, 383, 431, 434, 479) jsou listinami obnovenými a vysvědčují stav asi z poloviny 15. stol.

¹²⁶ Nové renty byly výjimkou, v knize jsou zapsány na f. 6, 32, 61, 65, 142.

¹²⁷ O rušení rent srov. B. v. S t e m p e l l l c., str. 76 a n. a F. B e y e r l e, Die ewigen Renten des Mittelalters (Vierteljahrsschrift f. Sozial- und Wirtschaftsgeschichte IX—1911, str. 401—406).

¹²⁸ Přímá historická zpráva o takovém rozhodnutí rady se nezachovala. Průkazné svědectví o politice městské rady však poskytují purkmistrovské počty. Objevují se v nich peníze složené při vykupování rent. Umožnila to skutečnost, že radě náleželo patronátní právo k farnímu kostelu, kostelu sv. Prokopa i kapli sv. Václava při městském špitálu. Ještě v 17. stol. se zdůrazňovalo, že k vykupování starodávných rentovních platů dává souhlas magistrát.

¹²⁹ Srov. položky v knize purkmistrovských počtů 1496—1570 (měst. archiv, sign. D 15) a terminologii „abgelegte Priesterzins, abgelegte Priesterzins, Abledigung des Priesterzins“.

omezeno požadavkem, aby dlužníci rušili renty jen tím způsobem, že je přenesou na jinou nemovitost, zhruba skončilo v několika málo desetiletích.¹³⁰ Lze se tak domnívat, neboť v knize purkmistrovských počtů se již v šedesátých letech 16. stol. ztrácí poznamenání o příjmech peněz, které složili obyvatelé vykupující renty. Na samém počátku 17. stol., kdy jsou opět po ruce pro sledování vývoje rentovních platů přímé prameny, byl počet rent skutečně nepatrný.

Renty zůstaly na pouhém zlomku nemovitostí ve městě. Tíživé hospodářské břemeno přeměnilo se v 17. stol. v nevýznamný starobylý plat, polepšující příjmy kostela. Dochovaly se do té doby také jen renty určené k farnímu kostelu a ke kostelíku na Starém Městě. Poznamenávají se jako zvláštní příjem v knize úroků a nadací ke kostelu sv. Mikuláše.¹³¹ Písař o nich nevěděl již více, než že jsou prastarého původu.¹³² Ze seznamu vyplývá, že na začátku 17. stol. tkvěly renty na šestnácti městských domech a že v r. 1669 je odvádělo uvnitř hradeb dokonce jen 12 majitelů domů. Na předměstích vázly na devíti objektech, v Dolním Vestci platily renty tři sedláci. Ve městě se konservativně držely na domech zejména v České a Svínské ulici, kde se nahromadily již v 15. stol. Všechny renty se tehdy vyrovnávaly pouze jednou do roka, na sv. Havla. V 2. polovině 17. stol. a v 1. polovině 18. stol. byly za souhlasu magistrátu vykoupěny i ony. A podobně se stalo s rentami váznoucími na zahradách a dvorcích na předměstí. Jen vestečtí sedláci nebyli s to výkupné zaplatit. Ba nemohli dostát ani úrokům z rent a zadlužovali se.¹³³

Ve 2. polovině 17. a v 1. polovině 18. stol. docházelo také k vykupování platů ke kostelu sv. Jana a Prokopa na Starém Městě. Rozborem knihy založené v r. 1666 lze si proces představit totožný s postupem při farním kostele.¹³⁴

*

Rentovní listiny nejsou ovšem pramenem toliko k poznání vývoje renty a tím i historickým svědectvím o hospodářských a sociálních poměrech městské společnosti, ale mají význam pro zkoumání téměř všech odvětví městských dějin.

Především dovolují poznat, jak se vyvíjely právní vztahy mezi kostelem a obcí. Podobně jako v jiných městech měl českobudějovický farář

¹³⁰ Lze snad vyslovit domněnku, že k vykupování rent docházelo v souvislosti s dostavbou farního kostela a zvláště přístavbou věže. Městská obec obětovala každoročně k tomu účelu značný peníz.

¹³¹ Měst. archiv, sign. D 113.

¹³² Na f. 65 je vložen úvodní zápis: „Zu der Kirchen gehöriger Zins an den Heussern in der Stadt, was einnes oder des ander alle Jahr zu der Zeith sancti Galli dem uhrallten Herkhommens nach zu geben und zahlen schuldig ist.“

¹³³ Za vklady, které stanoví jejich povinnosti, se hromadí poznamenání dlužných úroků.

¹³⁴ Kniha je uložena v měst. archivu, sign. D 133.

při jednotlivých oltářích a kaplích oltářníky a kaplany. Nadání pro ně zřizovali domácí i cizí kněží a patricijské a řemeslnické rodiny. Není známo, že by po vzoru německých měst obročí zakládaly cechy a zájmové organizace.¹³⁵

Oltářníky a kaplany investoval farář a oni jemu také podléhali ve věcech bohoslužby. V počátcích je farář i presentovat. Časem si však spoluúčast vymíňovali měšťané, kteří nadání zřizovali, a také městská rada si vyhradila účast.¹³⁶ V pramenech se zdůrazňuje, že při dosažení obročníka je třeba dosáhnout dohody faráře s radou a otázka se formuluje tak, že rada a farář mají po polovině patronátního práva.¹³⁷

Na základě rentovních listin, testamentů a listin erekcčních a konfirmačních je možné sledovat původ jednotlivých nadání a právní vztah rady, faráře a rodiny zakladatele k obročím. Zejména lze tušit politiku rady směřující k tomu, aby nedocházelo ke kumulaci obročí. Měla příznivý vliv na hmotné poměry nižšího kleru. Oltářníci byli poměrně slušně zaopatřeni, majíce často ještě své osobní renty. Již v době předhusitské se nadto domohli jisté samostatnosti vůči faráři. Získali svobodu, že smějí volit ze svého středu zástupce jako mluvčího v záležitostech, které jim byly společné. Především šlo asi o správu společného jmění.¹³⁸ Přímou mezi zámožný městský živel patřili kaplani, kteří pocházeli z budějovických měšťanských rodin.

Poněkud jiná byla organizace obročí při klášterním kostele Panny Marie. Tam byla renta darována nebo kupována pro všechny kostel a kláš-

¹³⁵ Srov. H. E. Feine, *Kirchliche Rechtsgeschichte* I², str. 373.

¹³⁶ Podmínky se obvykle stanovily v testamentech. Poměry v Českých Budějovicích byly podobné těm, které v Brně podrobně sleduje B. Bretholz, *Die Pfarrkirche St. Jakob in Brünn*, 1901, str. 66 a n.

¹³⁷ V listině z 6. III. 1405 (měst. archiv č. VI—28) se ustanovovalo: „...jus patronatus autem altaris predicti ad prefatum dominum Bohunconem plebanum et ipsius successores ecclesie Budweis predictae rectores et magistrum civium et juratos scabinos pro equalibus porcionibus seu vocibus ita videlicet, quod ad plebanum media pars et magistrum civium ac juratos pro tempore existentes alia media pars juri patronatus perpetuo spectabit et pertinēbit.“ Výhradně náleželo patronátní právo radě při kapli sv. Václava u městského špitálu. Srov. listinu ze 17. VI. 1403 (měst. archiv č. 2).

Na místě rady vystupovali i měšťané, kteří učinili nadání. Presentovali k takovým oltářům často i rodinné příslušníky. Obroční politika je svědectvím čilých hospodářských styků mezi klerem (Winkler, Günkrl, Sweinitzer) a obcí.

¹³⁸ Listinu s rozhodnutím oltářníků vyvolit ze svého středu prokurátora otiskl (s chybami) F. Mardetschlager, *Kurzgefasste Geschichte des Bisthums und der Diocese Budweis*, 1885, str. 121 a n. V archivu dnes není uložena. V podstatě se v ní stanovilo: „[cappellani] fecerunt, constituerunt et ordinauerunt eorum verum et legitimum procuratorem actorum, factorum, negotiorum suorum gestorem et ministrum specialem discretum virum Albertum, rectorem altaris s. Crucis ibidem in Budweys in ecclesia parochiali praesentem et hujus procuracionis onus in se sponte assumentem.“

Nalezl-li B. Bretholz l. c., str. 67 příznivou hmotnou situaci oltářníků v Brně, kde v 15. stol. nadační kapitál průměrně obnášel k oltáři 100 kop gr., jeví se v Budějovicích poměry ještě pro oltářníky výhodnější. Není vzácností, že ve farním kostele měl oltář ročně 20 kop gr. úroku. Podotýkám, že u sv. Mikuláše bylo v r. 1466 neméně než 16 oltářů a dvě hřbitovní kaple. R. 1629 byly však již z největší části zrušeny. Srov. J. Schlenz, *Das Kirchenpatronat in Böhmen*, 1928, str. 278.

terní komunitu. Mše nebyly tu proto čteny určitým knězem, ale každým konventuálem.¹³⁹

Neméně důležitý pramen skýtají rentovní listiny k městské topografii a genealogii. Rozpracování těchto historických otázek nalezne místo ovšem až v kritické studii o dějinách města Českých Budějovic. Jsem přesvědčen, že množství pramenů, které jsou po ruce, dovolí, aby minulost jihočeského královského města, dosud historiky macešsky opomíjeného, mohla být evokována velmi výrazně. Lze totiž jedinečné bohatství rentovních listin doplnit historickým rozbořem knih městské finanční správy, zejména berního rejstříku z r. 1384 a 1385 a berní knihy z let 1396—1416¹⁴⁰, knih městského soudnictví¹⁴¹ a rozbořem dochovaných cedulí, listů a jiných listin.

Domnívám se, že studium všech dostupných pramenů, nikoliv jen určitého druhu, jako např. berní knihy, prokáže, že České Budějovice náležely ve 14. a v 1. polovině 15. stol. mezi města nejen politicky v Čechách nejvýznamnější, ale také obchodně zdatná.¹⁴² Neměl by překvapovat takový vývoj ve městě, kde samostatná rentovní politika vedla k rozvinutí svérázné diplomatické praxe a kde vůbec hospodářský a správní vývoj se značně odlišil vlivem výjimečného postavení po r. 1420 od poměrů jiných českých měst.

¹³⁹ Podobně shledává H. E. Feinel, c., str. 374.

¹⁴⁰ Z ostatních knih městské finanční správy lze do r. 1434 jmenovat rejstřík purkmistrovských počtů 1390—1394, rejstřík denních purkmistrovských počtů 1394, rukopis obsahující purkmistrovské počty z let 1392—1393, rejstřík dlužních peněz jednotlivým měšťanům, kteří složili obci peníze pro krále Václava r. 1394, rejstřík městských dluhů 1395—1396, uzávěrka počtů rady za léta 1395—1396, zlomek uzávěrky počtů rady za rok 1395(?), zlomek počtů z vyčepovaného vína (před r. 1424), kniha městského vinného hospodářství 1424—1434, zlomek knihy královského úroku (cca 1420—1430) a na 25 cedulí a zlomků cedulí finanční správy.

¹⁴¹ Z knih městského soudnictví náleží upozornit na autentickou knihu radní 1375—1407, na knihu soudní 1396—1524, na trhovou knihu soudní 1411—1467 a na výpis z městských knih (před r. 1430).

¹⁴² Z té skutečnosti vysvětlují, že v městských knihách pražských v době předhusitské se naleznou obligace cizinců (ze Solnohradu, Nisy), měšťanů z Prahy i jiných měst české koruny ve prospěch Budějovických a naopak peněžní závazky měšťanů z Budějovic. Domnívám se, že k úpadku došlo teprve v důsledku husitských válek a hospodářských poměrů 2. poloviny 15. stol. vůbec. Tehdy se staly České Budějovice po výtce městem řemeslnickým, jak ho nejnověji charakterisoval F. Kafka, Třídní struktura Českých Budějovic v první polovině 16. století (Sborník historický IV—1956).

PŘÍLOHY

I.

Rychtář, purkmistr a přísežní města Budějovic vyznávají, že jednomyslně rozhodli, aby všechny listiny, které po vykoupení renty mají být obnoveny, byly obnoveny pod starým datem a se jmény starých přísežných. Přísežní to nařizují spolu s obecními staršími pro vystřihání se sporů a všelikých nebezpečí.

1399, května 16. —.

Výrok přísežných je zapsán v nejstarší městské knize na f. 85 (staré foliace 84). Je nadepsán *Condictio scabinorum super formatione privilegiorum renovatorum quomodo ad datum*. Psal ho notář Mikuláš.

Nos Wenceslaus iudex, Hanuss Sparnches protunc magister civium, Ula Chnoll, Albinus carnifex, Chumatlinus, Stephanus Faulfiss, Pablik, Nicolaus Winkler, Peter Newpek, Henslinus Chummerl ceterique jurati cives civitatis Budweys recongnoscimus per presentes, quod unanimiter condiximus decernentes, ut omnes litere et privilegia qualiacumque fuerint, cum illa renovari contigerit per census reemcionem vel quovismodo, tunc talia privilegia sint*) renovata antiquum datum et eciam nomina scabinorum antiquorum aput quorum presenciam talia negocia gesta sunt in eis contenta debeant permanere. Et hec nos jurati prenominati una cum concivibus nostris de communitate decrevimus presentibus perpetuo confirmantes propter dissensiones et pericula evitanda. Actum anno domini millesimo CCC^o XCIX feria VI^a ante Penthecostes.

II.

Purkmistr a přísežní města Budějovic oznamují, že majíce na zřeteli nesnáze, které v životě města způsobily rentovní listiny, rozhodli se souhlasem starších a vši obce a faráře a jeho kaplanů založit knihu, která by listiny nahrazovala. Rentovní listiny ke zbožným nadáním musí být do knihy zaneseny do 25. prosince 1466, jinak ztrácejí platnost. Zápisům v knize propůjčují moc, jako má listina pod velkou městskou pečetí.

1466, listopadu 18. —.

Existují dva současné opisy. Text A je zapsán na f. 1 v Liber censuum rukou městského notáře Petra. Je textem základním. Text B je zapsán na f. 1 v Liber memorabilium decanatus Bohemo-Budvicensis rukou písaře H2.

Jesus Christus.^{a)} In nomine sanctissime et individue trinitatis feliciter amen. Nos Petrus Dubiker protunc magister civium, Andreas Puklicze, Andreas Sowa, Sigismundus Kutrér^{b)}, Nicolaus Wolheri, Andreas Lissowsky^{c)}, Hanussius Crumpandrlini^{d)}, Wenceslaus^{e)} cerdo, Thomas carnifex, Lucas Potlawner, Paulus

*) Chybně sit.

a) Má jen text A.

b) B má Kchutrér.

c) B má Lyssowzsky.

d) B má Krumpanrlini.

e) B má Wenceslaus.

juvenis institor et Georgius de Curiis jurati consules civitatis Budwoicensis^{f)} tenore presencium notumfacimus universis, quod considerantes circa privilegia seu literas censuales tam spiritualium quam secularium infrascriptos defectus, qui, proch dolor, sepe et multociens erga illas vertebantur — primo, nonnullae littere absorbebantur et anichillabantur^{g)}; secundo, multi a censitis suis crebre censum extorquebant et nullas penitus literas desuper confectas nondebant; tercio, aliquae littere a triginta annis hactenus celabantur demum cum eis census repetebantur; quarto, cum antiquis literis exbrigatis, nondum vero cassatis, quamplures ad contributionem census adeo compellebantur; quinto, multi census reementes fideiussores pro renovacione littere suscipientes mortuis fideiussoribus^{h)} dampna non modica percipiebant; sexto, difficulter et lente renovabantur — et propter tales defectus luculenter superius expressos alii ad iudicium trahebantur, alii molestias cum dampnis percipiebant. Volentesⁱ⁾ talibus defectibus occurrere et lites ac controversias inter homines ob has res exortas penitus sedare, bona deliberacione prehabita non per errorem aut improvide, propter bonum commune et utile de unanimi tam seniorum quam totius communitatis consilio pariter et assensu de certa sciencia nec non venerabilis domini Andree plebani omniumque dominorum capellanorum ecclesie parochialis nostre pleno cum consensu decrevimus istum librum loco predictarum literarum seu privilegiorum fieri et in ipsum deinceps domos, agros et ceteras hereditates pro predictis censibus inpignoratas eviterne intitulari. Quas tamen originales pretactas literas volumus in suo vigore et firmitate ut antea fuerint in omnibus punctis, clausulis et sentenciis suis permanere dumtaxat quo ad illos, qui talem censum super se receperint et porigere juxta intitulationem seu obligacionem ultimam fuerint astricti, ad alios vero qui talem censum reemerint cassatas [litteras] non obstantibus nominibus et hereditatibus eorum predictis literis censualibus seu originalibus insertis^{k)}. Insuper etiam omnes has literas et harum omnium tenorem cum certis clausulis super anniversaria et alia pia animarum remedia canentibus in hunc librum registrari jussimus et quorum littere censuales seu originales suprascripte in hoc libro registratae a datis presencium usque ad festum nativitatis domini proxime venturum non fuerint, illas omnino revocamus, cassamus, irritamus, annullamus decernentes modo in futurum nullius esse vigoris. Igitur nos magister civium et jurati suprascripti isto predicto libro plenam auctoritatem atque potestatem dedimus et contulimus ac virtute presencium damus,tribuimus et concedimus quod nunc prout extunc in perpetuum. Qui ad talem censum se obligaverint et per notarium civitatis nostre, qui nunc est vel pro tempore fuerit, intitulati in eundem librum cum suis nominibus et hereditatibus fuerint, plenam debebit obtinere roboris firmitatem ac si littere cum sigillo maiori civitatis nostre desuper essent confectae. Actum feria tertia ante Elisabeth sub anno domini millesimo quadringentesimo sexagesimo sexto.^{l)}

f) B má Budwoycensis.

g) B má anichilabantur.

h) B má mortuis obsidibus.

i) B vkládá igitur.

k) V B následuje omylem „et alia pia animarum“, což náleží správně podle A za slovo anniversaria. Jedná se o chybu opisujícího písaře H₂.

l) B má datum: „Actum anno domini M^oCCCCLXVI^o feria tertia ante Elyzabeth.

RENTEN UND RENTURKUNDEN IN BUDWEIS

Zdeněk Šimeček

In Budweis verlief die Entwicklung der Renten nicht in gleicher Art wie in anderen böhmischen Städten. Es bewirkte dies in der vorhussitischen Zeit die selbständige Politik des Stadtrates in Fragen der Innenpolitik und nach dem Siege der hussitischen Revolutionsbewegung im Lande die Tatsache, daß Budweis an der Seite des Königs verblieb.

Die ersten Renten erscheinen in Budweis zu Beginn des 14. Jahrhunderts. Erst in das letzte Drittel des 14. Jahrhunderts kann man aber ihre durchgreifende Vermehrung datieren. Erst in deren Folge wurde sich schließlich der Rat der Gefahr bewußt und begann anzustreben, daß die Rentenbelastung nicht weiter erhöht werde. Und tatsächlich gelang es ihm zu erreichen, daß zu Ende des ersten Jahrzehnts des 15. Jahrhunderts die Schaffung neuer Renten nur eine Ausnahme bildete. Er gab sich aber damit nicht zufrieden und machte bald bei Wenzel IV. das Ersuchen geltend, daß die in der Stadt bestehenden Renten losgekauft werden könnten. Der Herrscher ordnete im Jahre 1406 an, daß den Bürgern und Einwohnern nicht verwehrt werde, die Renten loszukaufen, und betraute den Rat mit der Aufgabe, auf ein Parteienübereinkommen einzuwirken, wenn der Gläubiger sich weigerte, die Zustimmung zum Loskauf zu geben. Bei der Geltendmachung dieses Vorrechtes stieß man aber auf den Widerstand der Geistlichen, welche die größten Nutznießer der aus den Renten fließenden Zinsen waren. Der Pfarrer erreichte es schon im Jahre 1407, daß Wenzel IV. bis zu einem gewissen Maße seine Entscheidung änderte und die zugunsten der Kirche verpflichteten Renten in Schutz nahm. Weiterhin konnte die Rente, wie man aus der Praxis erkennt, nur dadurch losgekauft werden, daß die ewige Zahlung auf eine andere Liegenschaft übertragen wurde.

Für den Zeitabschnitt nach dem Jahre 1410 ist es charakteristisch, daß die Besitzer von Liegenschaften, welche mit Rentenverpflichtungen belastet waren, das Eigentum von Lasten zu befreien trachteten. Sobald sie Mittel erlangten, übertrugen sie die Lasten auf die weniger vermögenden Schichten der Bevölkerung. Auf diese Weise gelangten die Renten namentlich auf Häuser in Seitengassen, auf Grundstücke in der Vorstadt und auf Felder und Häuser der Untertanen in Schoßdörfern. Das Verpflichten von Renten auf Höfen der Landbevölkerung im zweiten Drittel des 15. Jahrhunderts ist der Ausdruck der wirtschaftlichen Schwäche der Landbevölkerung.

Zum freien Rentenloskauf gab der Budweiser Stadtrat seine Zustimmung erst etwa im zweiten Drittel des 16. Jahrhunderts. Der Rentenloskauf, den er auf sich genommen hatte, war so ziemlich schon in den sechziger Jahren abgeschlossen. Die Renten verblieben nur auf einem bloßen Bruchteil der Liegenschaften in der Stadt. Die drückende wirtschaftliche Last verwandelte sich in eine bedeutungslose althergebrachte Zahlung, welche die Kircheneinnahmen verbesserte. Mit Zustimmung des Magistrats wurden die letzten Renten in der ersten Hälfte des 18. Jahrhunderts losgekauft.

Der jähe Abbruch des Anwachsens von neuen Renten in der Stadt an der Neige des 14. Jahrhunderts hat dazu geführt, daß umso eifriger die Besitzer der alten Renten abwechselten. Zur Vermeidung von Wirren entschied der Stadtrat noch im Jahre 1399, daß auf alte Rentenverpflichtungen keine neuen Urkunden ausgestellt, aber schon bestehende Urkunden mit dem alten Datum erneuert werden sollten. Diese Renovation von Renturkunden ist eine Besonderheit des Budweiser Rechtslebens und der diplomatischen Praxis. Es ermöglichte sie die Tatsache, daß in Budweis die Renturkunde die Bucheinlage völlig in den Hintergrund drängte. Die Renturkunde erfüllte hier die Funktion eines Wertpapiers. Sie garantierte eine rasche und sichere Übertragung und ermöglichte dadurch, in kurzer Zeit das in den Boden investierte Kapital wieder als Handelskapital zu verwenden.

Die Renovation bewährte sich anfangs. Die lange Entwicklung führte aber doch nur zu Unklarheiten und Wirrnissen, die durch die Unzufriedenheit gesteigert wurden, welche aus der Erkenntnis entsprang, daß in anderen Städten die Renten aufgehoben oder zu-

mindest infolge der hussitischen Revolutionsbewegung bedeutend eingeschränkt worden sind. Der Stadtrat beschloß daher, ein neues Buch der ewigen Renten anzulegen. In dieses sollten alle Renturkunden eingetragen werden, welche zugunsten von Kirchen und zu anderen frommen und wohltätigen Zwecken bis zum 25. Dezember 1466 angelegt worden waren. Falls dies nicht vorgenommen würde, war bestimmt worden, daß sie ihre Gültigkeit verlieren. Durch diese Maßnahme trat der Stadtrat dem Bestreben entgegen, welches auf vollständige Aufhebung der Renten gerichtet war. Durch die neue Evidenz sollten künftig die schreiendsten Unrichtigkeiten verhütet werden. Es war nämlich in der Vergangenheit möglich gewesen, daß Rentenzinsen von schon ausbezahlten Urkunden eingefordert wurden. Andererseits aber hielt der Stadtrat die Zeit für geeignet dazu, daß er klar verkündete, daß die alten Rentenverpflichtungen fortauern und daß alle Schuldner verpflichtet sind, sie zu bezahlen, ob sie sie freiwillig oder als Folgen von Verschuldung übernommen haben.

Auf Grund der Budweiser Quellen kann man auch den Grund der einzelnen Stiftungen und die Rechtsbeziehungen des Stadtrates, des Pfarrers und des Stifters zur Kirchenpräbende verfolgen. Man gelangte auch hier zu einem Kompromiß und es wird betont, daß bei der Einsetzung eines Präbendars ein Einvernehmen des Pfarrers mit dem Stadtrat erzielt werden muß. Die Frage wird dadurch gelöst, daß direkt gesagt wird, daß der Stadtrat und der Pfarrer das Patronatsrecht je zur Hälfte besitzen.